**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ**
імені Митрополита Київського і всієї України,
Предстоятеля Української Православної Церкви Блаженнішого Володимира
**Міжрегіональної Академії управління персоналом**

**ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

**ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК "МЕЖИБІЖ"**

**ХМЕЛЬНИЦЬКЕ РЕГІОНАЛЬНЕ СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ТОВАРИСТВО "ПЕРЕСЕЛЕНЦІ"**

# *Збереження національної ідеї та національної самосвідомості українського народу в контексті трагічних подій XX століття*
## *(до 65-х роковин операції "Вісла")*

ЗБІРКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**Випуск VI**

Хмельницький – 2013

**І. Б. Вашеняк,**
*кандидат історичних наук, доцент,*
*завідувач кафедри теорії та методик суспільно-гуманітарних*
*дисциплін Хмельницького обласного інституту*
*післядипломної педагогічної освіти*
*(м. Хмельницький)*
**Л. Г. Дубина,**
*кандидат педагогічних наук, доцент,*
*доцент кафедри психології та соціально-*
*гуманітарних дисциплін Хмельницького інституту МАУП*
*(м. Хмельницький)*

## СУСПІЛЬНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ XX СТОЛІТТЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ГЕНОФОНДУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

У формуванні сучасної української нації головна роль належить українському етносу. Загалом в антропологічному складі українського народу знайшли відображення складні етногенетичні процеси, що відбувалися на його етнічній території упродовж останніх тисячоліть. (Етногенез /від грецького етнос – народ і генезис – походження/ – тривалий процес утворення і розвитку племені, народу, нації). Ці процеси з їх багатовекторним характером не просто поступальне біологічне відтворення поколінь. В. П. Петров з цього приводу відзначав : "Коли ми кажемо, що є автохтонами на нашій землі, що живемо на ній не від VI ст. по Різдву, а ще від III тис. перед Різдвом, ми повинні зважати, що між нами і людністю неолітичної України лежить кілька перейдених нашими предками епох, кілька етапів етнічних деформацій... Наша автохтонність не була плодом і наслідком лише самої біологічної зміни й біологічного відтворення поколінь, що в русі часу, протягом тисячоліть послідовно заступали одне одного... В громах і бурях знищень, у бурхливих зламах творився український народ, що став таким, яким ми його знаємо нині" [11].

Двадцять другий рік проживають українці в суверенній і незалежній державі з багатьма іншими національностями, що є зовсім звичним явищем для нашого глобалізованого суспільства. Але нечасто історія України була сприятлива для своєї титульної нації. Однією з найбільш трагічних сторінок стали події 30-х років XX-го століття, особливо Голодомор 1932-1933 років та репресивні заходи другої половини 30-х та повоєнних 40-50-х років . Україна зазнала значних людських втрат, разом з якими пішли у небуття цілі пласти національної культури і духовності. Аналіз причин та наслідків, відтворення реального перебігу подій того періоду були неможливі на території колишнього СРСР.

У радянській науці загалом і в Радянській Україні зокрема ці питання знаходилися під офіційною і дуже суворою забороною. Лише за їх межами науковці мали змогу публікувати результати своїх досліджень. Зокрема, багато уваги науковій розробці проблематики Голодомору 1932-1933 років та репресивних заходів, що його супроводжували, приділили науковці української діаспори: М. Вербицький, Г. Герасимович, В. Голубничий, В. Гришко, Т. Гукало, П. Ілушаниця, М. Лаврінко, Р. Млиновецький тощо [4; 5]. Виділяється своєю ґрунтовністю праця відомого західного дослідника радянської історії Р. Конквеста [7]. Безумовно, враховуючи політичну ситуацію в світі на той час, варто дещо критично ставитися до всіх матеріалів тогочасного періоду, що вийшли в друк за межами СРСР. Поштовхом для всебічного наукового дослідження стали оголошені у 1989 р. висновки Міжнародної комісії з розслідування голоду 1932-1933 рр. Провідні правознавці світу визнали, що в Україні упродовж 1932-1933 рр. вчинено акт геноциду. У вітчизняній історичній науці першим неупереджено та різносторонньо Голодомор 1932-1933 рр. став досліджувати С. Кульчицький [8]. Важливе місце серед тих, хто розпочинав вивчати голод 1932-1933 рр., посідають імена В. Ботушаського, П. Брицького, С. Діброві, Л. Коваленка, В. Маняка, В. Марочка, В. Пирога, Ю. Шаповала, О. Шевчука, Є. Юрійчука, М. Якименка, Є. Яценка та інших [4; 5]. На даний час висвітлено історичні аспекти трагедії голодомору у всіх регіонах України.

За останні роки кількість праць із зазначеної проблематики неухильно зростає. У своїх наукових дослідженнях українські та зарубіжні вчені торкаються різних аспектів проблеми: з'ясовують причини, виявляють винуватців та дають оцінку жахливому явищу в історії українського народу, намагаються відтворити детальний перебіг подій та створити якнайповніший мартиролог. Більшість учених та політиків намагаються виміряти, оцінити трагедію українського народу, заподіяну сталінізмом у роки колективізації та підрахувати кількість життів, відібрану Голодомором в Україні протягом 1932-1933 рр. За оцінкою різних авторів вона коливається від 3,5 до 9 млн. осіб, що свідчить про складність досліджуваної проблеми. Значні розбіжності у кількості жертв головним чином пояснюються багатьма причинами: майже не збереглися записи про смертність у 1932-1933 рр. в сільрадах та в РАГСах, офіційні документи фальсифікували, нищили. Архівні документи дають лише розрізнені дані, а конкретних статистичних матеріалів, що служили б базою для обґрунтованих обчислень, не існує. Кількість померлих - це розрахункова величина, що обчислюється методами демографічної екстраполяції. Вона визначається як перевищення над нормальною смертністю населення в місцевості, охопленій голодом.

Проте всі ці матеріали об'єднують спільні висновки: за цей період

Україна зазнала значних людських втрат. Метою нашої публікації є здійснення аналізу якісних змін у генофонді української нації, причиною яких стали події XX століття, і, насамперед, події 30-х та повоєнних 40-50-х років.

Генофонд – це поняття популяційної генетики, що описує сукупність всіх генних варіацій (алелей) певної популяції. У науковий обіг цей термін запровадив відомий генетик О. Серебровський. Багатство генофонду безпосередньо залежить від різноманітності його алелей, а також від різноманітності комбінацій цих алелей. Дослідження в галузі генетики популяцій розпочав російський вчений С. Четвериков ще у 1920 роках. В Україні подібні дослідження проводила група вчених під керівництвом С. Гершензона [2; 12].

Людина, як біологічна істота, що стоїть на найвищій сходинці еволюції (Homo Sapiens), живе за біологічними законами, і закони генетики популяцій стосуються її також. Популяція (сукупність особин одного виду, які мешкають на одній території, але так чи інакше ізольовані від інших сукупностей особин того самого виду) має важливе значення для розвитку еволюційної теорії. Відповідно до її положень, популяція є не лише одиницею виду, а й еволюції, оскільки в ній відбуваються всі еволюційні процеси. У людини, окрім територіальної ізоляції, досить ізольовані популяції можуть виникати на основі соціальних, етнічних та релігійних бар'єрів. І якщо така популяція характеризується великою чисельністю, відсутністю мутацій, відсутністю міграції з інших популяцій та відсутністю добору за певними ознаками, то таку популяцію можна вважати ідеальною. Серед генетичних параметрів популяції виділяють такі: частота генів, генотипів і фенотипів (вони являють собою сукупність ознак і властивостей організму). Українців, що проживають на території України, можна вважати однією великою популяцією. Генофонд української нації, як і будь-якої іншої, складається з усіх наявних у популяції станів усіх генів. Кожна з ознак особини (людини) зустрічається як мінімум у двох станах (алелях), які можуть бути альтернативними. Позначимо їх А і а. Частоту цих алелей в популяції позначимо відповідно $p$ і $q$. Тоді

$$p + q = 1 \qquad (1)$$

Згідно з законами генетики (закону Харді–Вайнберга для ідеальної популяції), в умовах вільно схрещуваної популяції (АА, Аа, аа) сума всіх відносних частот комбінантних генотипів буде завжди залишатися рівною одиниці.

$$(p+q)^2 = p^2 + 2pq + q^2 = 1 \qquad (2)$$

При цьому частоти генотипів залишаються незмінними з покоління в покоління. Цей закон пояснює причини стійкості популяцій у різних умовах життя [2; 12].

Але існує ряд причин, які можуть змінити сталі співвідношення генів і

генотипів у популяції. Тоді популяція втрачає рівновагу і переходить у інший стан. Причини порушення рівноваги:

- поява нових мутацій, що мають певну адаптаційну значущість;
- зміна умов існування, за яких ознака втрачає своє пристосувальне значення. Тоді особини з такою ознакою, втративши переваги, елімінуватимуться добором, а ген, який визначає цю ознаку, буде скорочуватися у своїй чисельності. Через кілька поколінь установиться нове співвідношення генів, що відповідає пристосувальній значущості їх у нових умовах;
- міграційні процеси, в результаті яких з популяції вибуває певна кількість алелей або додаються нові, як наслідок, – співвідношення (1) змінюється;
- штучний добір, коли з популяції свідомо вилучаються або додаються до неї особини з певними алелями (ознаками);
- асортативність (вибірковість) шлюбів. Але вона впливає лише на співвідношення (2). Співвідношення (1) при цьому не змінюється [2; 12].

Як можна оцінити стан популяції українців в Україні впродовж XX століття? Які події, і, як наслідок, які процеси могли мати найбільший вплив на генофонд українців за період її перебування у складі СРСР?

З моменту утворення СРСР 30 грудня 1922 року тільки, мабуть, 20-ті роки можна вважати часом, коли "прагнення українців переживали гідне подиву відродження, і цей період часто вважають золотим віком українців під владою Рад" [15, 468]. Це час розквіту популяції українців. Проте, він швидко закінчився, і в 30-ті роки розпочався процес системних змін у генофонді українців Радянської України.

У цей період найхарактернішими були три процеси, які безумовно, вплинули на генетичну рівновагу та стійкість популяції українців.

Перший процес – зміна умов існування (голод, відсутність їжі). Умови життя були розраховані на повне фізичне знищення саме українського селянства. В окремих регіонах в українських селах вимирало від 25 до 70 відсотків усього населення. Відомо, що більшовицьке керівництво завжди пов'язувало національне питання з селянським. Так, Й. Сталін у своїй промові 30 березня 1925 р. наголошував, що селянство становить основну армію національного руху [14]. Без селянської армії не буває і не може бути сильного національного руху. Саме це і мають на увазі, коли говорять, що національне питання – це питання селянське. Загострювало цю проблему, висувало її на порядок денний те, що селянство становило переважну більшість населення України. З такої постановки питання природно випливає взаємопов'язаність організованого більшовиками геноциду з українським національним питанням. До того ж, оскільки селянство, що мало найширший ареал, майже

ототожнювалось на теренах України з корінною, титульною нацією, то воно попадало під основний удар голоду. І результатом цього удару стає або смерть або значні фізіологічні та анатомічні зміни у голодуючих. Ці зміни торкаються у першу чергу центральної нервової системи, сіра речовина якої може втрачати під впливом тривалого голодування до 30% своєї маси. Дуже часто цей процес стає незворотнім, оскільки швидкість поділу клітин нервової системи є дуже невелика. Це означає, що під впливом тривалого голодування мозок просто руйнується [6].

Другий процес – штучний добір, тобто свідоме вилучення з популяції тих її представників, які вважалися, на думку більшовицьких "селекціонерів", "несвідомими українцями", "куркулями та підкуркульниками", „ворогами революції та Радянської влади", "петлюрівцями" тощо. В результаті такого процесу фактично було здійснено "ліквідацію куркульства як класу". Тих, хто чинив найзапекліший опір, розстрілювали або масово вивозили в табори примусової праці на Північ чи до Сибіру [15]. Під пильне око більшовицьких "селекціонерів" потрапляли також кращі представники української керівної еліти, справжні патріоти, яких було названо "буржуазно-націоналістичними елементами. З метою збереження специфіки ідеологічних суджень більшовиків, наводимо цитату на мові оригіналу: "Ввиду того, что в ряде сельпарторганизаций, особенно в период хлебозаготовок, вскрылось смыкание целых групп коммунистов и отдельных руководителей партячеек с кулачеством, петлюровщиной и т. п., что на деле превращает такого рода коммунистов и парторганизации в агентуру классового врага и является наглядным доказательством полного отрыва этих ячеек и коммунистов от бедняцко-середняцких колхозных масс, ЦК и ЦКК КП(б)У постановляет немедленно произвести чистку ряда сельских парторганизаций (читай, *штучний добір*), явно саботирующих выполнение плана хлебозаготовок и подрывающих доверие партии в рядах трудящихся" [14]. Процеси "добору" тривали ще досить довго, оскільки у 1932-1933 роках ще не вся українська інтелігенція повмирала з голоду, Й. Сталін у 1934 р. виголосив формулу: "Українська інтелігенція не заслуговує на довіру". Це був смертний вирок. Почалися масові репресії: до початку Другої світової війни репресивна машина знищила близько 500 тис. осіб [15]. Репресували не лише вчених, а й просто активних, національно свідомих, відважних і рішучих людей.

Процес масового знищення українців продовжувався і під час Другої світової війни, і також першими гинули сміливі, рішучі, самовіддані та здатні на самопожертву українці.

Третім джерелом впливів на генетичну рівновагу стали міграційні процеси, які здійснювалися у двох напрямах. Перший з них – виселення з України "куркулів та підкуркульників", "петлюрівців", "шкідливих

елементів" (більшість з них була українцями, які просто вміли та любили працювати та намагались зробити свою працю якомога більш ефективною). Найпоширенішою формою стала депортація. Сотні тисяч селян виганяли разом із сім'ями з домівок, садили у товарні потяги і вивозили за тисячі кілометрів від України, де їх покидали серед степу, пустелі, нерідко без їжі та притулку. Близько 850 тис. осіб було депортовано на Північ, де багато з них, особливо дітей, загинуло. Нерідко між депортацією та фізичним знищенням не можна було знайти межу [15].

Другий напрям міграційних процесів – в'їзд в Україну. Для проведення політики колективізації уряд направив тисячі міських робітників, російських та єврейських комуністів та комсомольців. Так, восени 1929 р. в українські села було направлено 15 тис. робітників, у січні 1930 р. – близько 47 тис. Також для проведення компанії розкуркулення та керівництва щойно утвореними колгоспами в Україну прибули так звані 25-тисячники (більшість з яких – російські робітники). Окрім політично активних мігрантів, Україна наводнилась також простими селянами та робітниками, особливо її південні та східні степові райони, які найсильніше постраждали під час Голодомору 1932-1933 років. Як свідчать живі спогади та архівні джерела, на місце вимерлих від голоду українських сіл переселяли жителів Івановської, Горьківської, Центральних чорноземних областей Росії, Білорусії та інших регіонів СРСР. Звільнений від українців життєвий простір заповнили росіянами, і ця "міна уповільненої дії" дає знати про себе в нашій державі ще до сьогодні. Про кількість іммігрантів можна судити з термінового секретного "Повідомлення Всесоюзного переселенського комітету при Раднаркомі СРСР про переселення на Україну колгоспників з інших територій країни" від 29 грудня 1933 р., адресованого начальнику ГУЛАГу Берману: "...ВПК при СНК СССР сообщает, что преподанный план переселения выполнен на 104,76%. Всего переселено 21856 колхозных хозяйств, 117149 человек, 14879 лошадей, 21898 коров, 38705 голов разного скота (в число последних входят телки, свиньи и овцы)". Але це лише дані за 1933р., а переселення на південь України тривало до останнього дня існування радянської імперії - СРСР [13].

Саме за таких несприятливих обставин розвивався біосоціум української нації у період 30-х років XX століття в Україні. Так, згідно з першим п'ятирічним планом "Україна...мала служити колосальною лабораторією випробування нових форм соціально-економічної та виробничо-технічної перебудови сільської економіки всього Радянського Союзу" [14]. Вона стала також великою селекційною лабораторією, а період 20-30-х років XX століття можна вважати одним із селекційних періодів української нації. М. Вавилов писав: "Селекція по суті є втручанням людини у формоутворення тварин і рослин; іншими словами, селекція

являє собою еволюцію, що спрямовується волею людини". На жаль, метою більшовицьких "селекціонерів" було аж ніяк не поліпшення генофонду українців… Їх мета подібна до мети нацистських "селекціонерів". Якщо в гітлерівській Німеччині соціально-біологічна селекція населення здійснювалася за расовою ознакою, то в сталінському СРСР - за ідейно-класовою ознакою, а пізніше, упродовж 30-х років, „селекціонери" винайшли нову категорію винних - "ворог народу". Більшовики говорили прямим текстом, що їхня мета - формування нового типу людини. Вони не приховували, що займаються селекцією нового типу населення і прагнуть витворити єдиний "совєтський народ" (зросійщений етнічний сурогат). У КПРС здійснювалася партійно-елітарна селекція на "нестійких" і "істинних" комуністів. Саме останні і мали представляти правлячу комуністичну еліту, для яких потрібен був благодатний життєвий простір. Українське населення через його велику чисельність неможливо було переселити в інші малозаселені регіони СРСР (а такий задум, як відомо, у Сталіна був). Тому найпростішим для влади було їх умертвіння (винищення) з допомогою голоду. Голодомор став зручним засобом реалізації політичних амбіцій, а для населення України – страшною межею між життям і смертю.

Результатом роботи більшовицьких „селекціонерів" в Україні за період 30-х років XX століття можна вважати невідтворні зміни її біосоціуму. У першу чергу, максимально було винищено найкваліфікованіший прошарок сільськогосподарських виробників: фактично було здійснено "ліквідацію куркульства як класу". Куркулями на той час вважалися найзаможніші господарі в селі, навіть якщо вони не використовували найманої праці. Куркуля кінця 20-х років з повною впевненістю можна вважати продуктом нової економічної політики. Вона створила умови для того, щоб найпрацьовитіші середняки стали заможними господарями [10]. Саме така політика відповідала споконвічному прагненню українського селянина – бути господарем на своїй землі. У реальному житті куркуль був серед найощадливіших і найпрогресивніших селян на селі, серед тих, хто працював найважче... Політика розкуркулення, яка передувала голодомору та супроводжувала його, знищила кращі, найпрацьовитіші та найкваліфікованіші прошарки селянства. Ліквідацією справжнього господаря землі, який від своїх древніх слов'янських предків знав усі хліборобські премудрості, зберігав, примножував і передавав глибинні знання унікальної етнічної, хліборобської, селянської культури, був нанесений невиправний збиток українській нації. Після такого апокаліпсису вона ще довго не зможе відновити свій етнокультурний генофонд, свою автохтонність, піднятись із духовної, а після Другої світової війни, - і з фізичної руїни.

Наступним об'єктом більшовицьких "селекціонерів" була українська національна інтелігенція, яка відігравала провідну роль у творенні

національних форм державного життя, розвитку національної духовної культури, була провідником і реалізатором політики українізації, важливим її чинником і каталізатором. Найвідчутніше потерпала від голоду освітянська інтелігенція як наймасовіша, що формувала і виховувала майбутнє української нації - підростаюче покоління. Із знищенням української інтелігенції на селі було внесено деструктивні зміни в духовну культуру, викоренено давні традиції селянства – взаємоповагу і взаємодопомогу. "Селянство могло бути національною силою лише в тісному зв'язку з національною інтелігенцією, - зазначають В. Даниленко і П. Бондарчук, - а отже, чинити сильний національний опір. Тому удар по селянству повинен був відбутися одночасно з ударом по інтелігенції, із згортанням політики українізації" [13].

Аналіз політичних заходів більшовиків дозволяє зробити висновок, що селянство та інтелігенція – найрепродуктивніші, націовідтворюючі соціальні групи українського народу – стали об'єктом спланованого виморювання голодом, що загрожувало появою якісних змін біосоціуму України.

Традиційними рисами українського ідеалу людини були *працелюбність, лагідна вдача, щирість, гостинність, духовний аристократизм* (не визнавання над собою жодного володаря, окрім Господа Бога), *віра в Бога та Боже Провидіння, пошана до старших, гуманне ставлення навіть до ворогів, перевага духовного над фізіологічним у родинному житті, любов до своєї батьківщини й народу*. Німецький філософ Й. Ґердер, російський письменник М. Лєсков, російський антрополог Д. Анучин звертали увагу на такі особливі риси характеру українців: *інтелектуальність*, *брак раціоналізму* і *непрактичність*, *індивідуалізм*, *нерішучість* в ситуаціях, які потребують вибору одного з кількох варіантів, але одночасно твердість у досягненні мети. Українську ментальність характеризують *емоційність, романтичність, цнотливість стосунків* між чоловіком і жінкою та інші [3].

Голодомор позбавляв людські душі таких чеснот (рис, ознак) як постійна природна схильність людини робити добро, милосердя щодо тіла ближніх, яке навчає: голодного нагодувати. Організатори голодомору намагалися прищепити українцям інші риси - вірність радянській владі, ненависть до її ворогів. Культивувалися, жорстоко насаджувалися, утверджувалися, заохочувалися політична одноманітність та покірність, соціальна апатія та байдужість, зрадництво, лицемірність, жорстокість, відступництво, які повною мірою проявилися в 1937 році. У психіці людей утвердилась рабська ментальність із нехристиянськими моральними нормами: "Кради, але не попадайся", "Бреши, але знай міру", "Хочеш жити - умій крутитись" [9].

Голодомор 1932-1933 рр. відзначався також окремими надзвичайними проявами тваринно-хижацької природи людини – людоїдством і

трупоїдством. А канібалізм, підвищений стан агресивності взагалі, викликаний голодом, створювали небезпечний прецедент руйнування людської популяції, зокрема українців [13]. Генетики пояснюють, що "агресивний тип" знищує інші генотипи і дає більшу кількість нащадків.

Окремі науковці намагаються заперечити деструктивну роль подій того періоду на генофонд української нації. Їх аргументи заключаються в тому, що в людині психічні та соціальні аспекти домінують над біологічними, тобто вплив середовища (соціально-економічного, культурного, політичного тощо) відіграє домінуючу роль і визначає людські риси характеру, поведінку, ментальність. Ми не заперечуємо важливу роль соціального середовища у формуванні особистісних якостей та властивостей, але поряд з цим підкреслюємо, що базовою детермінантою людського розвитку є генотип. Шлях від гена до будь-якої соматичної чи психофізіологічної ознаки лежить через морфофункціональний рівень, а значить носієм соціального та психічного в людині завжди буде біологічний субстрат.

Аналіз подій XX століття в Україні, а особливо політичних заходів 30-х та наступних подій 40-50-х років дозволяє припустити, що розкуркулення, голодомор, репресії, депортації мали на меті не лише фізичне та психологічне знищення окремих представників української нації. Головна мета була значно глибшою – викликати якісні зміни у генофонді популяції українців шляхом вилучення з неї особин, які були носіями ознак, що не вписувалися в усереднений образ "українця радянського", тобто через репресивні заходи, спрямовані навіть не просто на окремих громадян, а на цілі небажані верстви населення.

Закономірно постає питання: чому саме Україна стала ареною цих "селекційних процесів"? Тому, що за кількістю населення вона була найбільшою з усіх неросійських республік СРСР, мала великий досвід національно-визвольних змагань, а значить, становила внутрішню загрозу цілісності багатонаціонального СРСР. Для України уроки Центральної Ради, Гетьманщини, спільної боротьби селян за свої права не минули безслідно. В Україні до 30-х років XX століття була створена та існувала розвинена державна організація, хоч і у рамках істотних обмежень, набула значного розвитку національна культура, сфера вживання української мови поширилася на пролетаріат та органи державного управління. Щоб перетворити СРСР у монолітну сталінську імперію, потрібно було зупинити процеси, пов'язані з національною ідентифікацією України. Це і здійснювалось шляхом організації у ній "селекційного процесу". У результаті цього було внесено якісні зміни біосоціум України. Наступні покоління вже суттєво відрізнялись від попередніх, і наслідки цих змін Україна відчуває до сьогодні.

Суспільно-політичні події останніх років викликають необхідність

змістовного розуміння національно-державних інтересів, насамперед, розуміння необхідності збереження та захисту українського генофонду. Адже національні інтереси є своєрідним шляхом та цілями, за допомогою яких наша країна органічно й унікально виражає себе. Новітня українська держава являє свою національну індивідуальність, чия міць природно зростатиме. І гарантом цьому є Конституція. Саме в статтях розділів Конституції України наводяться фундаментальні засади щодо української нації, політичного та економічного устрою України, стратегічних цілей її розвитку. Стаття 16: "... збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави" [1]. Наявність і реальна імплементація в життя країни державної політики зі збереження генофонду українського народу повинні гарантувати сталість нашого генофонду та його захист від можливих деструктивних змін.

**Список використаних джерел та літератури:**

1. Конституція України. – К., 1996. 2. Александров А. А. Психогенетика: Учебное пособие. – СПб. : Питер, 2006. – 192 с. : ил. 3. Анучин Д. Н. Географические работы. – М. : Географгиз, 1954. – 470 [1] с., [3] ил. портр., карт. : ил., карты. 4. Веселова О. М. Голодомори в Україні. 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 / О. М. Веселова, В. І. Марочко, О. М. Мовчан. – К. : Нью-Йорк, 2000. 5. Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К., 1990. – 608 с. 6. Зайчик А. Ш. Основы общей патологии : Учеб. Ч. 2. Основы патохимии / А. Ш. Зайчик, Л. П. Чуриков. – СПб. : Элби, 2000. - 688 с. 7. Конквест Р. Жнива скорботи. – К., 1993. 8. Кульчицкий С. В. 1933 – Трагедія голоду. – К., 1989. – 98 с. 9. Огірко О. В. Духовно-моральні наслідки голодомору в Україні / О. В. Огірко // Персонал. – 2002. – № 11. – С. 25-27. 10. Олійник М. П. Політика „Ліквідації куркульства як класу": мета, реалізація, наслідки / М. П. Олійник // Голодомор 1932-1933 років як величезна трагедія українського народу : Мат. всеукр. наук. конф. – К. : МАУП, 2004. – С. 60-62. 11. Петров В. П. Походження українського народу. DOC. – К. : МП Фенікс, 1992. – 248 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.twirpx.com/file/786797/ 12. Равич-Щербо И. В. Психогенетика : Учеб. / И. В. Равич-Щербо, Т. М. Марютина, Е. Л. Григоренко; под ред. И. В. Равич-Щербо. – М. : Аспект Пресс, 2008. – 448 с. 13. Соболь П. І. Голодомор 1932-1933 років: Особливості соціальних патологій / П. І.Соболь // Персонал. – 2002. – № 11. – С. 11-14. 14. Сталин И. В. Сочинения. – М., 1946. 15. Субтельний О. Україна: історія / О.Субтельний ; пер. з англ. Ю. І. Шевчука [Вст. сл. С. В. Кульчицького. – 3-тє вид., перероб. і доп.]. – К. : Либідь, 1993. – 720 с.

**В. Г. Візнюк,**
*старший науковий співробітник ДІКЗ "Межибіж"*
*(смт Меджибіж)*

## СВІДЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ-ЕМІГРАНТІВ ЯК ОДНЕ З НАЙЦІННІШИХ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ ТА ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ В УКРАЇНІ

Голодомор, за визначенням англійського дослідника Роберта Конквеста

## ЗМІСТ

**+АНТОНІЙ, МИТРОПОЛИТ ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ І СТАРОКОСТЯНТИНІВСЬКИЙ**
ПРИВІТАЛЬНЕ СЛОВО УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ…….. 3

**Л. Г. Білий**
ОПЕРАЦІЯ "ВІСЛА": ПАМ'ЯТАТИ, ЩОБ НЕ ПОВТОРИТИ ПОМИЛОК…….. 6

**В. О. Парандій**
ДЕНЬ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ РОЗДУМИ……. 8

**Акаш Крішан**
ПРОПАГАНДА ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ УПА-СХІД (ВЕСНА-ОСІНЬ 1943 Р.)……. 10

**В. Г. Берковський**
"РАДЯНСЬКЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ" НА СЛАВУТЧИНІ В 1932-1933 РР……. 17

**Ю. І. Блажевич, Н. Ю. Балабуст**
ЕТНІЧНА СПІЛЬНОТА ПОЛЯКІВ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ…… 23

**С. О. Бондар**
"МУЗЕЙ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ…" ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ…….. 37

**І. Б. Вашеняк, Л. Г. Дубина**
СУСПІЛЬНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ XX СТОЛІТТЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ГЕНОФОНДУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ…… 42

**В. Г. Візнюк**
СВІДЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ-ЕМІГРАНТІВ ЯК ОДНЕ З НАЙЦІННІШИХ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ ТА ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ В УКРАЇНІ…….. 51